



Csizmadia Ervin

Dokumentumok és kiszivárogtatások

1997. január 14-én egész oldalas írás jelent meg az Új Magyarországnak című napilapban. A lap szerkesztői a következő fő- és alcímmel harangozták be a címlapon: MSZP: lejáratni a jobboldalt. Szocialista dolgozat a választásokig követendő kommunikációs stratégiáról.

A közlést hatalmas fölhördülés fogadta. A másnapi Új Magyarországnak nyilatkoztak róla a pártok képviselői, 16-án a lapban publicisztika is megjelent, vitatva azt az MSZP-s állítást, hogy a dolgozat hamisítvány. Az MSZP vezetői természetesen az első pillanattól kezdve határozottan tiltakoztak, Kósáné Kovács Magda úgy fogalmazott, hogy a szöveg „ügyes hamisítvány”, amely föltehetőleg külső szerzőtől származik. (Magyar Hírlap, jan. 15.) Hasonlóan vélekedett ugyanebben a lapszámban Jánosi György is. Csintalan Sándor az Új Magyarországnak cáfolta (jan. 15.).

A megjelenést követő napokban az MSZP bírósági perrel fenyegette meg az Új Magyarországot. A lap főszerkesztőjét néhány nappal később leváltották, aki ezt – mivel mással, mint – politikai okokkal magyarázta. (Új Magyarország, jan. 18.) Megjelent még néhány cikk, amely elemezni próbálta a történeteket. Buják Attila (168 óra, jan. 21.)

„...ilyen helyzetben tehetik meg hatásukat az egyébként tudatosan önleplező fogalmazványok. Amelyekről nem kell elhinnünk, hogy igazak, mégis hatóképesek. (...) Hamisítványgyártónk tehát jól számol, bekalkulálja a titok- és elitellenes társadalmi közhangulatot, a mindenhol áradó bizonytalanságot és bizalmatlanságot.”

azért tartotta tanulságosnak a dokumentumot, mert az hírt ad a párházak folyosóin és egyes lapok körül ólálkodó „felelőtlen, gyermeteg lelkű, ócska kalandokról és manipulátorokról”. Speidl Zoltán arról írt (Magyar Nemzet, jan. 31.), hogy az igazi kérdés nem az, honnan ered a dokumentum, hanem az, ki és mire használta. Írásából az derül ki, hogy egyetlen párt sem zárható ki a „főhasználók” táborából. Szále László (Magyar Hírlap, jan. 25.) egyenesen fölszóltotta az MSZP-t: „Az MSZP-nek ez ügyben is mondanía kéne valamit, nem elég tagadni a szerzőséget, szövegelemzőinek be kellene bizonyítaniuk – ha ez lehetséges –, hogy a kampányterv hamisítvány.” Bizonyára születek más írások is. De a dokumentum ügye mintha lassan enyészőben lenne. Pedig éppen ellenkezőleg kellene történnie. A szocialistáknak tulajdonított dokumentum ügye igazi csemege. Izgalmas tartogató, a kutatói fantáziát megmozgató téma.

Nem nagy ügy

Írásomban először azt vizsgálom, miért tűnik a jelentőségénél kisebbnek (ezáltal szinte valamennyi mértékadó szereplő által elutalodónak) az ügy. Azután igyekszem rekonstruálni magát a történetet, illetve megpróbálom „helyreállítani” a megjelent dolgozatot. Ezt követően magáról a hamisítványról, illetve a rémhírterjesztés némely összefüggéséről lesz szó, végül az eset tanulságairól. Szögezzük le először is, hogy a dokumentum közlésével az Új Magyarország súlyos szakmai és erkölcsi hibákat követett el. Tétélezzük föl, a főszerkesztő és munkatársai tényleg úgy gondolják, hogy a szöveg az MSZP-n belül íródott, s nekik nem köteleességük a hitelesség ellenőrzése. Ha azonban tényleg így gondolják, nincsenek tisztá-

ban a mértékadó újságírás elemi szabályaival. A publikált dokumentumon ugyanis nem szerepel sem fejléc, sem dátum, sem aláírás vagy akármilyen más azonosítójel. Hogyan állítható egy mindezeket nélkülöző fecniről, hogy az MSZP „vezető testülete” által megtárgyalásra került? Aki egy kicsit is ismeri az MSZP-t (vagy elődszervezetét, az MSZMP-t), az tudja, hogy ha mára nem, a formákra (különösen az MSZMP) roppant mód adott. Azokat az anyagokat, amelyeket hivatalos testületi álláspontként a néhai ellenzékéről publikált, a legprecízebben fölöltöztette a fent említett azonosítókkal. (Tudom, volt alkalmam levéltári pártdokumentumokat kutatni és publikálni.)

Egy minden azonosítási jelet nélkülöző dolgozatot akár én is írhattam volna. Vagy bárki más. No persze nem én írtam. De egy lap, amely nem ellenőrzi többszörösen (egy forrás nem forrás!) az irat hitelességét, az magára vessen. Szenczácioigényeket kielégíthet, de a szakmai kritika előtt nem áll meg.

Érdekek szövevényében

De ez csak az érem egyik oldala. Mert lehet, hogy az Új Magyarország eljárása súlyosan kifogásolható, de a dolgozat mégiscsak létező faktum. Valaki hatást akart kiváltani általa, de ebbéli szándéka éppen azért nem sikerült, mert a kezdeti lendület után az ügyet a jótékony elbagatelizálás köde veszi körül. Milyen megfontolásból táplálkozhat ez a felejtésre ítéelés?

Először. A publikáló orgánun nyilvánvaló hamisítványt tett közzé, és ilyen írományokkal (illetve kiöltőjével) jobb nem foglalkozni. (Mostanában a perre vitelről is kevesebb szó esik.) Másodszor. Az egyre dagadó botrányok sorában ez csak kis pont az olyanok mellett, mint a Boldvai- vagy a Tocsik-, sőt lassacskán már a Horn-ügy. Az MSZP nyilván úgy látja célszerűbbnek, ha nem vesz a nyakába még egy botrányos ügyet, van neki éppen elég. Harmadszor. A koalíciós partnernek szintén nem érdeke, hogy kielezesse az ellentétet, és nyilvánosan vonja kérdőre az MSZP-t. Negyedszer. Nem érdeke az ügy további bonyolítása az ellenzéknek sem, amely az első napok euforikus nyilatkozatait után („hát ezek megint lelepleződték”) elbizonytalanodott. Lehetséges, hogy vannak az ügy további menetére vonatkozó elgondolásai, de úgy tetszik, egyelőre jobbnak látja a visszavonulást, az erők más küzdőterre való átcsoportosítását. (Szükség is van rá, mert a sikerdíjgyűben ellentámadás van kibontakozóban.) Ötödször. A sajtónak ugyan elvileg érdeke lenne az ügy fölgöngyöltése, de a „helyzet fokozódásával” nyilvánvalóan sokan gondolkodnak úgy, hogy információikat félreteszik jobb időkre, nem akarván túl mélyen belebonyolódni egy olyan történetbe, aminek végkimenetele nagyon is kétséges.

Kétséges? Igen, kétséges. Mert bár a január 14-én közölt szöveg kétséget kizáróan kompiláció, de mégiscsak többet a Magyar Szocialista Párthoz. Mert bár kétséget kizáróan nem az MSZP hivatalos kommunikációs stratégiája, de közvetetten tájékoztat az MSZP-n belüli állapotokról.

Az előző részben mondtattak – hogy tudniillik senkinek nem volt érdeke, hogy az ügy nagyobb hullámokat vessen – alátámaszthatjuk a dokumentumról szóló első híradást követő teljes csenddel. 1996. december 9-én a Világ gazdaságban összeállítás jelent meg, amelyben először említették a szerzők „a szocialista pártban a napokban az ellenzék helyzetéről elkészült anyag” létezését. Ebben az írásban sehol nincs idézet a hivatkozott dokumentumból, de főbb állításai „visszaköszönnek” a január 14-ei Új Magyarországnak-publikációjában. Semmi kétség, vagy mindkét orgánun kitalálta a dokumentum létét, vagy valóban van az MSZP-n belül készült dokumentum.

A Világ gazdaság cikke sem említ azonban bővebb azonosítási adatokat. Abból sem tudjuk meg, az anyagot kik, milyen felkérésre készítették, csu-

pán annyit tudunk meg, hogy szakértői jelentésről van szó, amelyben a szakértők ajánlásokat fogalmaznak meg a párt vezetése számára.

Ezek az ajánlások (például a Fideszsel kapcsolatos nyitásról, a jobboldal radikalizálódásáról és kormányképtelenségéről) a január 14-ei Új Magyarország-publikációban már mint kész tények, mint hivatalos, testület által jóváhagyott pártcélok, intenciók térnek vissza. Magyarázat csak kettő lehet: vagy december 9-e és január 14-e között tényleg hivatalos rangra emelkedett a szakértői anyag, vagy valakik fölhasználták azt, egy egész pártstratégiának állítva be a korábbi munkaanyagból.

Mindenesetre rögzítsük, hogy december 9-e után a hazai sajtóban és az érintett pártban jószereivel nem reagáltak a közlésre, amit fölfoghatunk úgy is, hogy az MSZP elismerte egy olyan dokumentum megszületését, amely az ellenzékéről szól. De vajon ez a dokumentum azonos-e a későbbi, az érintettek által egyöntetűen hamisítványnak nevezett szöveggel? S ha netán azonos, miért nem cáfolták decemberben s miért nevezték alvilági erők művének januárban?

Mint utaltam rá, a decemberi Világ gazdaság-cikk szerzői nem idéztek a dokumentumból. Ebből következően megközelítőleg sem állapítható meg az eredeti szakértői anyag terjedelme. A januári szöveg ellenben egész újságoldalnyi. Ebben csak viszonylag kis teret foglalnak el azok a részek, amelyek „rimelnek” a Világ gazdaságban megjelent témákra, azaz az ellenzékkel kapcsolatos bábásmódra. A szöveg jelentős része egyszerűen más témával foglalkozik.

Annak, aki pontos, szövegszerű összehasonlítást akar végezni az Új Magyarország-beli szöveget illetően, annak azt tanácsolom, lapozza föl a Magyarország Politikai Évkönyve 1995 című kiadványt, és kezdje el az olvasást az 532. oldaltól. Az 534. oldal tetején alcímet talál (Mag, gyűrt, periféria), majd pedig részletes fogalmi kifejtést. Ezek a kategóriák, illetve az elemzés szinte szó szerint megismétlődnek a január 14-ei Új Magyarországnak.

Hogy mit talál az Olvasó a Politikai Évkönyv jelzett oldalain? Egy, az MSZP által 1994 júliusában, a Szonda Ipsos Közvélemény-kutató Intézet-től megrendelt fölmerést az MSZP-re vonatkozóan. Kósáné Kovács Magda egyébként már egy nappal az Új Magyarország cikke után utalt arra a Magyar Hírlapban, hogy az áldokumentum forrása a Szonda Ipsos 1994-es vizsgálata. Ebből vannak azok a táblázatok is, amelyek a szöveg első két hasábjain találhatók.

Az ellenzékkel kapcsolatos (a Világ gazdaságból már részben ismert) kitételek csak mindezen 1994-es (!) vizsgálat némileg (de nem lényegileg) ártírt mondatait után következnek. Az olvasó (a második hasábján) könnyen észreveheti, mikor következnek be a váltás, mikor kerül a szövegbe (teljesen váratlanul) az MSZP-Fidesz-közeledésre vonatkozó passzus, sőt – horribile dictu! – a decemberi Világ gazdaság-cikk néhány megfogalmazása is.

Ez bizony több, mint gyanús. Úgy tetszik, a január 14-ei kompilációban a legkülönbözőbb helyekről és műfajokból kerültek be idézetek. Hivatalos pártprogramnak ez tán némileg eklektikus.

De ezzel még nincs vége a közvélemény-kutatói adatok fölhasználásának. A január 14-én megjelent dokumentum második részében ugyanis egy másik vizsgálat adatait is fölhasználja az anonim szerző. Ezt a felmérést 1994 júniusában végezte a Társi. Ami a dolgozatnak a kiszagdapártra vonatkozó részét illeti, az adatokat a már említett Politikai Évkönyv 574–575. oldaláról emelték át. Van még két táblázat, amely a január 14-ei publikáció másik két hasábjában foglal helyet és a kormány, illetve a kiszagdapárt összehasonlítását tartalmazza. Ennek „eredetijét” nem sikerült megtalálnom. Az említett Szonda Ipsos-vizsgálatban (545. oldal) az MSZP, az SZDSZ és az ellenzék adatai szerepelnek, itt tehát a kompiláló valószínűleg újabb (1995-ös, 1996-os?) adatokkal dolgozik. Míg a többi adat tökéletesen azo-

nosítható, az utolsó két táblázat forrása számomra rejtély.

Összegezve: 1994. január 14-én napvilágot látott egy kompiláció, amely a következő rétegekből áll:

1. Szinte szó szerinti átvételek két 1994-es közvélemény-kutatásból (Szonda Ipsos, Társi).

2. Idézetek egy MSZP-s szakértők által készített, ellenzékéről szóló munkaanyagból.

3. Időnkénti – olykor az élőbeszédre emlékeztető – aktuálpolitikai kiszólások (például az MSZP-ben szükséges generációváltásról).

4. Az MSZP–Kiszagdapárt-tematika „kiugrasz-tása” és önálló életre keltése.

Az egész fogalmazásmód azonban olyan, mint az az érettségi dolgozat, amelyet egy vagy két könyv vonatkozó részei alapján, néhány jelző, megfogalmazás átirásával állították össze. Jobb tanár az ilyet észreveszi, és bizony buktat. Rosszabb tanár fölül a játéknak, vagy – ami a rosszabb – tudja, hogy csalásról van szó, de szemet huny fölötté. Nem tudom, az Új Magyarország esetében melyikről van szó, de talán nem is az é lényeg. A dolgozat ugyanis voltaképpen, ilyen torz formában is, az MSZP-ről szól. De mielőtt erre rátérnék, még egy kérdést kell föltenni: akárki is követte el a kompilációt, miért 1994-es adatokhoz fordult? Hiszen a kockázat, a lelepleződés esélye óriási. Ha történetesen maga az MSZP valamelyik vezető testülete lenne a dokumentum szerzője, elképzelhető, hogy ilyen hibát követ el? Bármikor új vizsgálatokat rendelhet vagy fölhasználhat friss adatokat. Miféle párt az, amelyik önmagáról ilyen bizonyítványt akar kiállítani? Okkal tétélezhetjük föl, hogy a régi adatok szerepeltetése nem merő véletlen, üzenetértéke van. A fogalmazónak egyértelműen az lehetett a szándéka, hogy kiderüljön, hamisítványról van szó. Rá akarta irányítani a figyelmet – akár belülről, akár kívülről – az MSZP-re.

Az ékverés technológiája

A figyelem persze enélkül is ráirányul az MSZP-re. Csakhogy a helyzet most – akár tavaly őszhöz viszonyítva – különösen kielezett. Az MSZP válsága minden eddiginél nyilvánvalóbb. A pártban belülről különféle erőcsoportok, lobbyk feszülnek egymásnak. Békesi Lászlótól a baloldali tömörülésig terjedő skálán minden mérvadó szereplő csatasorba állt. Úgy tetszik: 1994 óta most először válik reális lehetőséggé az, hogy az MSZP-n belül valamilyen irányban eldőlnék a dolgok. Az 1989. utáni MSZP ugyanis (Tölgyessy Péterrel kezdve Kis Jánosig, magamat beleértve sokan megírták már) nem igazán politikai párt, lényegében egymással szemben álló erő- és lobbyrédek laza konglomerátuma, ahogy Tölgyessy megfogalmazta: elégedetlenségek egyensúlya. (Népszabadság, 1996. ápr. 27.) A legkülönbözőbb közvélemény-kutatások is kimutatták, hogy e párt tömöríti a legtartóbb szavazóbázist, amelybe az alacsony iskolákban, bérből és fizetésből élők éppúgy beletartoznak, mint a rendszerváltás nyertesei. A roppant vegyes szavazói bázist, illetve a belülről rendkívül tagolt pártot ez idáig úgy-ahogy sikerült egyben tartani és üzemeltetni.

De a belső konfliktusok – úgy tetszik – elérték azt a határt, amikor már az alacsony szintű egyensúly sem biztosítható. Mind Békesi László (Népszabadság, dec. 13.), mind a nemrégiben alakult szocialista platform (interjú Nagy Sándorral, Magyar Hírlap, jan. 18.), mind a baloldali tömörülés (Magyar Nemzet, febr. 1.) új programkonceptiót hirdetett meg, de ezeken a csoportokon kívül is lényegében mindenki tisztázásról, tisztázódásról beszél. Az Új Magyarország publikációja e háttér előtt válik igazán érdekessé.

A nemzetközi szakirodalomban korántsem ismeretlen jelenség, hogy döntő jelentőségű változások előtt (választások, személyi vagy szervezeti döntések stb.) a híresztelések féltelenné válnak. Két angol kutató (Allport és Postmann) úgy fogalmaz, hogy a híresztelés magvait akkor ültetik el,

amikor egy fontos ügy kimenetele kétségesse válik, s a híresztelések célja, hogy egy bizonytalan szituációban struktúráról gondoskodjon. Robert H. Knapp amerikai kutató pedig megalkotta a rémhírek vagy álhírek igen beszédes nevű kategóriáját, az ékverő hírt.

A politikában természetesen a kiszivárogtatásoknak is funkciójuk, jelentésük van. Ha egy kiszivárogtatás – hogy úgy mondjam – lereagálatlanul marad, akkor nem tudja betölteni egyik legfontosabb „feladatát”, azt, hogy éket verjen bizonyos csoportok közé. Aligha járok messze a valóságtól, ha azt vélemezem: ez az átlátszó irat is erre „vállalkozik”. Önálló életre akar kelni. Éket akar verni.

De hol fészkel az ékverő? Az ellenzék soriban? Az MSZP-n belül? Netán magányos manipulátorról van szó, aki élvezetet lel abban, hogy összezavarja (még inkább) a dolgokat? Fontos-e egyáltalán, hogy ki ő vagy kik ők.

Fontos, de a rémhírterjesztő attól rémhírterjesztő, hogy semmit nem tudunk róla. Csak a technológiáját ismerjük, azt, hogy bensőséges viszonyban áll a közvélemény-kutatások világával, szereti az idejétmúlt adatokat, valamint a műfaji és stílusbeli keveredést. De ha magányos manipulátorról lenne szó, az reflektorfénybe is akarna kerülni. A mi emberünktől azonban mi sem áll távolabb.

Ebben a történetben viszont az a legbizarrabb, hogy az MSZP-n kívülről és belülről egyaránt eredhet a fogalmazvány. Jószerivel eldönthetetlen, hogy melyik oldalon található a tettes. Az ellenzék 1994 nyara óta mást se szeretne, mint leleplezni „őket”, az állampárti kövületeket, a Kádár-rendszer restaurálót (meg persze a monetáris diktatúra bevezetőit). Az ellenzék diadalmasan fedezi föl a január 14-ei szöveg alapján: „de hiszen ezek semmit sem változtak, ugyanazokkal a módszerekkel élnek, mint Kádárék.” Az ellenzék azt kiáltja: „igen, pontosan így küldtek ügynököket Kádárék az 1989-ben létrejövő pártokba, ahogyan az MSZP most kívánja leszalámizni az ellenzék.” S a dokumentum – ha valódi lenne – esetleg valóban erről szólna. De sajnos másról van szó.

Ha az MSZP valamelyik áramlatának, vagy társadalmi baloldal nem is föltétlenül az MSZP-ben jelen lévő színárnyalatának képviselője a tettes, szintén jó oka van a cselekvésre. Elvégre – gondolhatja – a párt végveszélyben van. Hol van már 1994 (lásd '94-es adatok), amikor az MSZP minden más pártnál erősebb, magabiztosabb, egységesebb párt volt. Hol van az idő, amikor nem forrongott a párt belső közvéleménye? S hogy mit lehet tenni ilyen helyzetben? Mentőakcióra vállalkozni. Éket verni az igazi szociáldemokraták és az álhírtűek, a farizeusok közé. Öntisztulási folyamatot kell kezdeményezni.

Akár az ellenfelektől, akár az MSZP vidékéről indult azonban el az irat, mindenképpen arra utal, hogy a magyar politika vízváltatóhoz érkezett. Ismerve most már a Tocsik-bizottság előjelentes-tervezetének kiszivárogtatását, egyre többen érezhetik úgy, hogy a politika normál (ha tetszik, a parlamentáris) szabályok szerint nem üzhető. Vagy ha üzhető, annak roppant csekély a határfoka.

Épp egy ilyen helyzetben tehetik meg hatásukat az egyébként tudatosan önleplező fogalmazványok. Amelyekről nem kell elhinnünk, hogy igazak, mégis hatóképesek.

Gondoljunk csak a rémhírirodalom megannyi példájára. Vannak helyzetek, amikor bármit hajlandók vagyunk elhinni, mert a rémhír, ha rémhír is, mégis valamiféle bizonyosság. Még mindig bizonyosabb, mint a semmilyen hír vagy a maszatolt hír. Hamisítványgyártónk tehát jól számol, bekalkulálja a titok- és elitellenes társadalmi közhangulatot, a mindenhol áradó bizonytalanságot és bizalmatlanságot. Akármilyen oldalról is jön az illető, a mai kaotikus állapotokat akarja – a maga tudatosan bornírt módján – jobbra változtatni. Az MSZP-nek – nem pedig az ellenzéknek – üzen. Mert nem az ennek a kompilációnak a mondanója, hogy az MSZP-nek hogyan kell szétrancsrozni az ellenzékét. Hanem az, hogy mit tegyen magával, hogy ne transzfrozdjon szét.